

**ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ РІШЕННЯ ПРИ ВІДТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ
У ХУДОЖНЬОМУ ПЕРЕКЛАДІ НІМЕЦЬКОЮ МОВОЮ
(на матеріалі перекладу роману Марії Матіос «Солодка Даруся»)**

Статтю присвячено аналізу відтворення реалій у художньому перекладі німецькою мовою на матеріалі роману «Солодка Даруся» М. Матіос. Розглядаються та аналізуються перекладацькі рішення, прийняті при відтворенні реалій, визначаються найпоширеніші способи відтворення реалій, котрі забезпечують адекватність перекладу.

Ключові слова: *способи перекладу реалій, художній переклад, перекладацьке рішення.*

Перекладаючи художній твір, насичений етнокультурною інформацією, перекладач неминуче постане перед вибором: відтворити специфіку, національний колорит, (враховуючи той факт, що існує небезпека перевантажити реципієнта цільової мови та викликати багато непорозумінь); чи опускати насичену прихованою конотацією національно-марковану лексику, що саме по собі призведе до втрати стилю твору вихідної мови та до одомашнення результатів перекладу. Лише інколи вдається поєднати два фактично протилежні завдання (наприклад, застосовуючи комбіновану реномінацію). Той перекладач, котрий береться за таку справу, завідомо приречений як мінімум на частковий провал. І тільки особа з високим рівнем прилучення до іншомовної культури, тобто лінгвокраїнознавчою компетенцією, зможе прийняти виклик, котрий ставить художня література переповнена національно-маркованою лексикою.

Роман М. Матіос «Солодка Даруся» - це яскравий приклад насиченості етнокультурною інформацією. Авторка описує життя 30-х-70-х років минулого століття на Буковині та Галичині. І в даному випадку необхідно враховувати як територіальний аспект, адже це близькість до Польщі, Угорщини, Румунії, а значить і вплив населення цих країн на етнокультурному рівні; так й історичний аспект, тому що в період зображення цих земель у романі М. Матіос вони були у складі Радянського Союзу. З точки зору перекладацького аналізу ці переплетіння утворюють неабиякі труднощі вже на рівні сприйняття тексту, тобто мовної та стилістичної компетенції, не кажучи вже про культурну компетенцію перекладача.

«Солодка Даруся» була перекладена досвідченим перекладачем Клаудією Дате. Вона вивчала російську та польську мову в Лейпцігському та Краківському університетах. Працюючи в Україні лекторкою Німецької служби академічних обмінів, вона опанувала й українську мову та почала власну перекладацьку діяльність. К. Дате вже переклала німецькою мовою твори Сергія Жадана, Олександра Ірванця, Софії Андрухович та ін. Тільки такий високий рівень акумуляції, на нашу думку, був підґрунтям для адекватного перекладу даного роману.

Проведений доперекладацький аналіз дав змогу встановити найуживаніші групи реалій у тексті. Спираючись на класифікацію С. Влахова та С. Флорина ми виокремили такі групи:

1). Етнографічні реалії:

- побутові:
 - їжа, напої (борщ, палачинки, кулеша, маглівниця, кисляк);
 - одяг (кацавейка, куфайка, валянки, цигейка, бринза);
 - транспорт
 - житло, меблі (фіранок, рушник);
- праця:
 - люди праці (бригадир);
 - організація праці (колгосп);
- мистецтво та культура:
 - музичні інструменти (трембіта, дримба);
 - свята (гробки, Петрівка);

2). Суспільно-політичні реалії:

- органи влади (МГБ);
- учбові заклади (восьмирічка);
- символи (червона калина).

Розглянемо способи перекладу реалій, котрі застосовувала Клаудія Дате, базуючись на праці Р. Зорівчак «Реалія і переклад». Роксолана Петрівна виокремлює такі способи перекладу[,с. 84-150]:

- транскрипцію;
- гіперонімічне перейменування;
- дескриптивну перифразу;
- комбіновану реномінацію;
- калькування;
- міжмовну транспозицію;
- субституцію;
- контекстуальний переклад.

Лише в поодиноких випадках К. Дате застосовує **транскрипцію чи транслітерацію** як спосіб перекладу. Низька частота вживання цього способу виправдана, адже реципієнт тільки графічно чи на слух розуміє, що йдеться про особливу конотацію лексики, але при цьому втрачається денотативне значення об'єкта:

1. «А завтра Даруся їх скине до другого Великодня та й уже ходитиме на босу ногу доти, поки не замерзне ріка. А як замерзне – витягне **татові валянки**» [3 , с.]

„Morgen würde Darina sie abstreifen bis zum nächsten Jahr und barfuß laufen, so lange der Fluss nicht zufror. Dann würde sie Vaters **Walenki** rausholen „[5, S. 14]

2. „А Маріїне повідло Даруся їсть узимі. Бере хліб або **кулешу**, мисочку повідла, горнятко окропу – і їсть хоч до полудня...[3 , с.]

«Darina aß Marias Powidl im Winter. Sie holte sich Brot oder **Kulescha**, ein Schüsselchen Powidl und einen Becher heißes Wasser, dann saß sie manchmal kauend dab is in den Nachmittag» [5 , S. 14]

Очевидно, перекладач виходив з того, що такий вид взуття (валянки — теплі повсякденні чоботи зі звальної (тобто виготовленої валянням) овечої вовни) та ця страва (куляша (мамаліга) — страва української кухні, каша з вареного в окропі *кукурудзяного борошна*). Ця страва традиційна в Румунії, Молдові, Польщі, Угорщині, частково — і в Росії) відома у сусідніх країнах, а значить, можливо, і відома німецькомовному реципієнтові. Проте залишається незрозумілим, чому в інших випадках цю ж саму страву перекладено іншими способами.

3. Ото Марія ладна була щодня носити сусідам **черенки з борщем** чи товченими фасу лями, жменьку **куляшки** чи кусник сала [3, с. 5]

Also brachte Maria ihren Nachbarn vorsorglich jeden Tag ein **Töpfchen Borschtsch** oder Stampfbohnen, **eine Handvoll Maisbrei** oder ein Stück Speck [5, S. 14].

Раніше при перекладі страви «борщ» застосовувалось уподібнення (die Rote-Bete-Suppe, досл: суп з червоним буряком), проте зараз ця страва вже відома і у Німеччині, тому доцільно було використати транскрипцію, зберігши при цьому національний колорит. А от ту ж саму страву «куляша», котра уже згадувалась попередньо, вже перекладено в інший спосіб. Перекладачка знайшла у мові перекладу еквівалент, котрий вже в собі несе роз'яснення суті приготування страви: der Maisbrei – ein mit Mais hergestellter Brei, проте зникає національне забарвлення.

Такий спосіб перекладу як **дескриптивна перифраза** видається доцільним, коли перекладач розуміє, що необхідно роз'яснити реалію, інакше контекст для реципієнта буде втрачено:

4. «Все рідше можна було почути **троїсту музику**, а густіше таки **трембіту**, але Іванові **дримби** користувались попитом» [3, с.36]

«Immer seltener hörte man **die Trios mit Geige, Zymbal und Trommel**, häufiger noch die **Trembita**, aber Iwans **Maultrommeln** waren gefragt» [5, S. 39]

Троїсті музики – найбільш поширений в українському народі вид ансамблю. Його наявність є, практично у всіх регіонах України. Виходячи з назви, ансамбль складається з трьох виконавців. У класичному вигляді, це – скрипаль, цимбаліст та бубніст. Проте для розуміння цього поняття іншомовним читачем справді необхідне пояснення. Цікавим є той факт, що під впливом угорської та польської мов слово «цимбали» прийшло і в німецьку: das Zymbal – ein in der osteuropäischen Volksmusik gespieltes, auf 4 Füßen stehendes Hackbrett. Цим вправно скористалася К. Дате. Пояснивши поняття «троїсті музики» перекладачка навмисно далі застосовує спосіб транскрипції для реалії «трембіта» – «Trembita». Адже контекстуально впливає, що мова йде про музичні інструменти, подальші пояснення переобтяжили б текст, а от транскрипція в даному випадку зберегла національну маркованість.

5. «Мало не до самого ранку (скільки тої ночі в **Петрівку**) гола Даруся лежала поверх теплої хустки» [3, с.].

«Bis zum Morgen fast (**die Nacht zu Peter und Paul ist kurz**) lag die nackte Darina auf einem warmen Tuch» [5, S. 14].

У даному випадку перекладачка вдалась і до роз'яснення, і до уподібнення реалії. В Німеччині також святкують день на честь апостолів Петра та Павла, проте в інший день. В Україні на позначення короткої ночі вживається «Петрівка» або «петрівочка».

Уподібнення в даному випадку не вносить плутанини, оскільки це приблизно той самий літній період.

Слід наголосити, що перекладачка застосувала комбіновану реномінацію саме в тому випадку, коли важливо було зберегти символіку українського народу:

6. Іванна з Василем доспівались про **червону калину** такої, що їх у Сибір відвезли і дотепер тримають [3, с. 14]

Iwanna und Wasyl hatten so lange von **der roten Kalyna, dem Schneeballstrauch**, gesungen bis sie nach Sibirien kamen, wo man sie immer noch gefangen hielt [5, S.16].

Калина в даному контексті – це символ з конотативним значенням, а не просто денотат з розділу ботаніки. Тому простий пошук еквіваленту нічого б не привніс у розуміння контексту (**der Schneeballstrauch** – Strauch wachsende Pflanze mit [rötlich] weißen, oft in kugelförmigen Trugdolden stehenden Blüten). Вважаємо перекладацьке рішення вдалим, оскільки сама транскрипція вказала б тільки на наявність певної конотації, так і не роз'яснивши суті заслання до Сибіру.

Перекладацький аналіз вжитих способів перекладу реалій дозволив встановити, що найуживанішим способом було **уподібнення**. Суть методу полягає у відтворенні семантико-стилістичних функцій реалії мови оригіналу, але аналогом мови перекладу. В такому випадку забезпечується розуміння тексту реципієнтом, але, на жаль, зникає етнокультурна специфіка.

7. В **сілярді** за таким розумом у книжку дивляться, а Даруся все у своїй голові тримає [3, с. 5].

Im **Gemeinderat** mussten sie für so viel Vestand erst in einem Buch nachschauen, aber Darina hatte das alles im Kopf [5, S.6].

Сільська рада — орган місцевого самоврядування в сільській місцевості України.

Ge[me]in[de]rat, der: 1. Gremium der gewählten Vertreter einer Gemeinde unterste Verwaltungseinheit des Staates.

8. На тобі цюцю! На цюцю! – і кинув жменю барбарисом під самі хатні двері [3, с.6].

Hier hast du ein Gutzi! Hier!, und warf ihr eine Handvoll **Fruchtzuckerl** vor die Haustür [5, S. 8].

Перекладачка намагалась зберегти конотативне значення вживаючи діалектне слово, котре поширене в Баварії та в Австрії (Zuckerl, das – Bonbon).

9. «Марія сиділа на стільці коло ліжка, у Славкових головах, що харкотів з-під накинутої на нього куфайки...» [3, с.11]

«Maria saß am Kopfende bei Slawko, der, mit einer **Wattejake** zugedeckt, schnarrte» [5, S.14].

Фуфайка (*куфайка*) — утеплений одяг — **кофта, светр чи ватянка**. Знову спостерігаємо, що значення передане, проте знає національне забарвлення.

10. Вбралася тепло. Зверху на воняну **кацавейку** накинула половинку тертого перетертого, давно вицвілого ліжника [3, с.20].

Zog sich warm an. Über ihre **Wolljake** legte sie sich die Hälfte eines ganz und gar abgewetzten, längst verblichenen Teppichs [5, S. 23].

Кацавейка (з польської) – жіноча коротка кофтина підбита хутром.

Wolljacke, die: wollene Jacke: eine gestrickte, dicke, schwere, warme, geknöpfte Jacke
11. «Вона і за **ксьондза** колись дістала від тата доброї петрушки. А все через Марійного Славка» [3, с. 16].

Für den **Pfarrar** hatte Darina von ihrem Vater auch einmal eine ordentliche Tracht gekriegt [5, S.18].

Ксьондз — термін польського походження, що вживається в сучасній польській мові для означення римо-католицьких священників.

Pfarrer – der einer Gemeinde, Pfarrei vorstehender Geistlicher einer christlichen Kirche.

Не було збережено специфіки впливу сусідньої країни на Україну.

12. «Квашена капуста на татовій жолудок не дуже добра. **Затірку** без молока нести також не годиться» [3, с.20].

Sauerkraut war nichts für Vaters Verdauung. Und **Mehlknödelsuppe** ohne Milch ging auch nicht [5, S.22].

Затірка — одна з найдавніших страв, поширених серед слов'янських народів. Круте підсолене пшеничне на яйцях тісто розтирають з борошном у дерев'яних ночовках дерев'яною ложкою, кописткою або рукою доти, доки не утворювалися кульки розміром з горошину чи квасолину. Їх варять в окропі або молоці, іноді у м'ясній юшці. Затірка вважається готовою, коли тісто спливає. Страва має густу консистенцію. Споживають її заправляючи олією, вершковим маслом, смальцем, із засмажкою та й без додатків.

Перекладачка змогла максимально точно передати інгредієнти, з котрих готується затірка, вважаємо, що детальне пояснення тільки б переобтяжило текст. В даному випадку це було вдале перекладацьке рішення.

13. «...а далі від млина в своєму житті Даруся і не ходила ніколи. Хіба колись давно з Марією один раз у сусіднє село **на гробки**» [3, с. 59].

Weiter als bis zur Mühle war Darina noch nie gegangen. Nur ein einziges Mal mit Maria ins Nachbardorf auf den Friedhof, vor langer Zeit, **zu Allerseelen** [5, S. 62].

Прóводи (також Радовниця, Радуниця, **Гробкі**, Діди) — понеділок або вівторок через тиждень після Великодня, який в українській традиції є поминальним за померлими родичами (<http://uk.wikipedia.org/wiki/Проводи>).

Allerseelen – ein Gedenktag für alle Verstorbenen (gewöhnlich am 2. November).

Якщо у першому випадку уподібнення із католицьким святом було виправданим, то в даному вважаємо не найкращим рішенням. Оскільки у романі постійно згадується саме Великдень і те значення, якого надавали цьому святу жителі села, то саме цим нехтувати неможливо. Припустимо, що дескриптивна перифраза в даному випадку змогла б послугувати адекватним способом відтворення реалії.

14. «Комірник **колгоспу**, якого в селі називали **Член Колобок** за його опецькувату і круглу фігуру і за непомірно часте вживання слова «член» [3, с. 50].

«Der Lagerverwalter **des Kolchos**, den im Dorf alle **Palatschinkenglied** nannten, weil er plump und rundlich aussah und unablässig von „Glied“ sprach» [5, S. 52].

У даному випадку радянське «колгосп» відтворено транскрипцією, але з російської мови. Це логічно пояснюється тим, що за часів НДР російська мова вивчалась

у Німеччині, реалії Радянського Союзу були відомі, уже закарбувались усталені традиції їхнього відтворення. Зацікавленість викликає прізвисько комірника колд-госпу, котре одночасно несе комічний ефект та базується на реалії – народній казці в пізнішому опрацюванні Олексієм Миколайовичем Толстим. Саме тому і прозвали жителі села комірника колобком, бо він був пухкий та круглий, коли ходив, то ніби котився по селу. Перекладачка вдалась до уподібнення та застосувала австрійську реалію **Palatschinke**, страва запозичена з угорської кухні (dünne, zusammengerollte Eierkuchen). Проте ця страва швидше схожа на «наші» млинці, а отже, втрачається ефект комічного, котрий несло промовисте ім'я у мові оригіналу. Можливо, краще вдалось би «обіграти» слово «der Kloß» (aus einer Teigmasse bestehende Speise, die zu einer Kugel geformt ist).

В поодиноких випадках, але було помічено, що перекладачка вдавалась до **упущень** реалій:

15. «Він на яйця не дивився з тої пори, як на Великдень сонця дістав, з'ївши одразу п'ять **писанок**» [3, с. 22].

«Eier würdigte er keines Blickes mehr, seit er einmal zu Ostern Ausschlag bekam, nachdem er fünf davon hineinader gegessen hatte» [5, S.24].

16. «Коли сонце паде донизу, але ще не сідає, Даруса бере великодній кошик, вистелює дно половиною **вишитого рушника**...» [3, с. 23].

«Wenn die Sonne sank, aber noch nicht unterging, nahm Darina den Osterkorb, kleidete den Boden mit der einen Hälfte **eines Tuches** aus» [5, S.25].

17. «Так що я Вам радю: купуйте **рушники**, поки є, бо може не бути» [3, с.].

«Ihr solltet Euch übrigens auch **Tücher** anschaffen, solange noch was da ist, vielleicht gibt' s ja bald keine mehr» [5, S.].

18. «Даруса дивилась на те все з вікна почерез **фіранок**, притулившись чолом до шиби і закривши рот долонею» [3, с. 46].

«Darina stand hinter dem Vorhang und beobachtete das Treiben, die Hand vor dem Mund und die Stirn an der Scheibe» [5, S.49].

19. «Але Іван струсив порохи, **розгладив маглівницею** складки та й почав збирати Дарусю» [3, с.57].

«Iwan klopfte den Staub ab, **plättete die Falten** und machte Darina zurecht» [5, S.60].

Маглівниця — прилад для качання білизни

У даному випадку перекладачка намагалась компенсувати упущення реалії тим, що вжила діалектне дієслово plätten – platt, glatt machen.

20. «Підводить голову від дровітня, не випускаючи сокири з рук, чоловік у **кептарі, вивернутому до верху цигейкою**» [3, с.79].

«der Mann im Kephtar und wandte den Kopf vom Hackstock ab, ohne die Axt aus der Hand zu legen» [5, S. 81].

Високий рівень перекладацької компетенції засвідчує вибір ситуативних відповідників при перекладі реалій:

21. А що своєї хати не маю, то нащо ви такі розумні і ваша влада така розумна забрали мамину хату, коли вона вмерла від побоїв на **МГБ**, а мене по людях пустили? [3, с. 71].

Weil Sie und ihre schlaue Macht, Sie haben das Haus von meiner Mutter beschlagnahmt, als sie von den Schlägen beim **Geheimdienst** gestorben ist [5, S.74].

На момент зображення подій у романі за державну безпеку відповідало Міністерство державної безпеки (з рос: Министерство государственной безопасности – МГБ). Якщо б перекладачка підшукувала саме еквіваленти у мові перекладу, то в результаті ми б отримали Ministerium für Staatssicherheit (Stasi), що неминуче призвело б до уподібнення з органами безпеки в колишній НДР. Таким чином, вважаємо, що саме запропонований варіант ситуативного відповідника є вдалим.

Проаналізувавши способи перекладу реалій німецькою мовою, слід зазначити, що перекладачці вдалось досягти адекватного перекладу саме через високий рівень акультурації. Тільки «живий» досвід від перебування у країні міг так глибоко вплинути на перекладацьку компетенцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Влахов С., Флорін С. Непереваемое в переводе. – М.: Международные отношения, 1980. – 343с.
2. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англословних перекладів української прози) / Р. П. Зорівчак. — Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. — 216 с. 3. Матіос М. Солодка Даруся. – «Літературна агенція», 2004. — 176с.
4. Чередниченко О. Про мову і переклад. – К.: Либідь, 2007. – 248с.
5. Matios Maria, „Darina, die Süße“. – Hazmon Verlag, 2013. – 200S.

Стаття надійшла до редакції 21. 10. 14 р.

Уманець Р. С., канд. філол. наук, асист.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

ПЕРЕВОДЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ ПРИ ВОССОЗДАНИИ РЕАЛИЙ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПЕРЕВОДЕ С УКРАИНСКОГО НА НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК

(на матеріалі перекладу роману Марии Матиос «Солодка Даруся»)

Статья посвящена анализу воссоздания реалий в художественном переводе украинского на немецкий язык на материале романа «Солодка Даруся» М. Матиос. Рассматриваются и анализируются переводческие решения, которые были приняты при воссоздании реалий, определяются самые распространенные способы воссоздания реалий, которые обеспечивают адекватность перевода.

Ключевые слова: *способы перевода реалий, художественный перевод, переводческое решение.*

**TRANSLATING DECISIONS AT TRANSLATION OF REALIA IN LITERARY
TRANSLATION FROM UKRAINIAN INTO GERMAN
(Based on the Novel «Solodka Darusia» by Maria Matios)**

The article is devoted to the analysis of translation of realia in the literary translating from Ukrainian into German language on material of the novel «Solodka Darusia» by M. Matios. The translator's decisions, which were accepted at the translation of realia, are examined and analysed, the most widespread methods of translation of realia which provide adequacy of translation are determined.

Keywords: *methods of translation of realities, artistic translation, of translating decision.*

УДК 336.714(477)

Ференс Н. О., аспірантка,
Інститут філології КНУ ім. Т. Шевченка, м. Київ

**ВІДТВОРЕННЯ АВТОРСЬКОЇ МЕТАТРОПІКИ У ПЕРЕКЛАДІ
(на прикладі інтерпретацій поезії В. Б. Єйтса Анною Блейз)**

У статті йдеться про важливість засвоєння перекладачем поезії авторської метатропіки, на якій будується унікальний художній світ автора. На прикладі створених російською перекладачкою А. Блейз версій віршів В. Б. Єйтса показано, як саме авторські метатропи можуть бути реконструйовані та переосмислені у перекладі.

Ключові слова: *метатропи, поетичний переклад, Єйтс, Анна Блейз*

Постулат про питому метафоричність людської мови, утронений у когнітології й когнітивістиці та засвоєний низкою гуманітарних наук, змінив уявлення сучасної науки про процеси смислопородження не тільки у мові, а й у літературі, зокрема, у поезії, котра являє собою у кожному конкретному випадку приклад глибоко індивідуальної інтерпретації абстрактних мовних конвенцій автором. Вершинна індивідуалізованість на тлі максимальної залежності від певного формального канону (навіть бунт автора проти цього ж таки канону не скасовує цієї залежності) – це, напевно, головна риса, що відрізняє поезію від «непоезії». Перекладачеві, який береться тлумачити іншою мовою твори того чи іншого поета і керується у своїй праці *автороцентричною* настановою, слід зважати передусім на індивідуальний вимір оригінальної поезії, і саме його варто доносити тим чи іншим шляхом до читача.